

צירוף מנין ממרפסת למרפסת

בימים הללו אנו מסוגרים בבתינו מפני מגפת הקורונה, ויש המצרפים עשרה ממרפסת למרפסת.¹ להלן נדון אם נכון לעשות כן, ובאלו תנאים. רוב דברי הראשונים שנביא, לא היו לפני האחרונים שדנו בדבר.

סוגיות עירובין ופסחים

א. עירובין צב א-ב. משנה. חצר גדולה שנפרצה לקטנה, גדולה מותרת [להוציא כלי הבתים שבה אם עירבה לעצמה, ולא אסרי עלה בני קטנה. רש"י], וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה. גמ'. יתיב רבה ור' זירא ורבה בר רב חנן ויתיב אביי גבייהו ויתבי וקאמרי, שמע מינה ממתניתין דיורי גדולה בקטנה ואין דיורי גדולה בקטנה. כיצד וכו'. ציבור בגדולה ושליח ציבור בקטנה, יוצאין ידי חובתן [דש"צ דקאי בקטנה, הכא שייך. רש"י]. ציבור בקטנה וש"צ בגדולה, אין יוצאין ידי חובתן [דהשתא לא שייך בתרייהו. וציבור דקיימי בקטנה לא מצינן למימר דשייכי בתריה, דרובה בתר חד לא משתדו. רש"י]. תשעה בגדולה ויחיד בקטנה, מצטרפין. תשעה בקטנה ואחד בגדולה, אין מצטרפין.

ב. פסחים פה ב. משנה. מן האגף ולפנים כלפנים [ממקום נגיפת הדלת ונקישתה ולפנים, חשוב כלפנים לענין הוצאת בשר מן הבית חוצה], מן האגף ולחוץ כלחוץ.

גמ'. אמר רב יהודה אמר רב, וכן לתפילה. ופליגא דר' יהושע בן לוי, דאמר ריב"ל אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

רש"י פירש לענין צירוף לעשרה, העומד מן האגף ולפנים מצטרף לעשרה והעומד חוץ לפתח אינו מצטרף. והקשו עליו בתוס' שמאמר ר' יהושע בן לוי הובא בסוטה לח ב לענין ברכת כהנים, ומשמע שם שהלכה כמותו [יש להוסיף על פי כללו של רב האיי גאון, שכשאמרו 'ופליגא דר' פלוני' הלכה כמי שהובא באחרונה²]. ואילו בסוגיית עירובין הנזכרת משמע שמחיצה מפסקת ולא כר' יהושע בן לוי. לפיכך פירש ר"י שבפסחים הנדון לענין עניית דבר שבקדושה, כשיש בבית הכנסת עשרה והיחיד עומד באגף. ובזה אין המחיצה מפסקת. אבל כשאין עשרה אינו מצטרף למנין עשרה [כך פירש ראב"ד לדבריו. הובא ברשב"א עירובין].

בדומה כתב באור זרוע הל' ק"ש ה בשם תשובות הגאונים, שר' יהושע בן לוי מדבר בשיש עשרה בבית הכנסת, העומדים בחוץ יוצאים בתפילת ש"צ. אבל להשלים לעשרה אותן שבחוץ אינם מצטרפין. [מעין זה כתב רבו ראב"ה סי' קלד, ועיין להלן].

אור זרוע משם עצמו כתב שלריב"ל מצטרפין לעשרה דווקא בשיש להם דיורין זה על זה. וכן פירש רמב"ן בפסחים, שר' יהושע בן לוי מדבר דווקא ביחיד העומד בחלל הפתח או בחצר קטנה שלפני הגדולה, ובזה אין הפתח מפסיק. אבל העומד בחצר גדולה או בבית אחר [כלומר בחדר אחר], כל שהדיורין חלוקים אין מצטרף לעולם.

ג. רבנו חננאל פירש סוגיית פסחים לענין ברכת כהנים, וכך לשונו 'אמר רב יהודה אמר רב וכן לתפלה, העומד בכנסת מן האגף ולפנים הרי הוא בכלל ברכה, מן האגף ולחוץ כלחוץ. ופליגא דר' יהושע בן לוי' וכו'.

מקורו של ר"ח בסוגיית סוטה הנזכרת, שם הובאו דברי ריב"ל לענין ברכת כהנים, לומר שהעומד אחורי מחיצה הרי הוא בכלל הברכה. לפירושו מתיישב הלשון 'אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים', שיפה לברכת כהנים המברכים לישראל בשם ה', וקשה לפרשו בצירוף עשרה זה עם זה

¹ מרפסת שלנו, בלשון חכמים גזוטר. ומרפסת של חכמים צורתה אחרת, עיין פיה"מ להרמב"ם עירובין ח ג.

² עיין אוצה"ג ברכות, תשובות עמ' 59 והערה ה.

כרש"י.³ ואמנם גם בירושלמי ברכות ה' ד לענין ברכת כהנים 'אמר ר' חייא בר ווא אפילו חומה של ברזל הברכה מפסקתה'.

אם כן אף לפירוש ר"ח אין כאן סתירה. אלא סוגיית עירובין בצירוף עשרה לתפילה, וסוגיית פסחים באלו שבכלל ברכת כהנים. בדרך רבנו חננאל הלך הרמב"ם, ופסק לענין צירוף עשרה כסוגיית עירובין (הל' תפילה ח ז), ולענין ברכת כהנים כר' יהושע בן לוי (שם טו ח). בזה תתיישב תמיהת רמב"ן, למה לא הביא הרי"ף דברי ר' יהושע בן לוי.

ד. עלה בידינו שהראשונים הלכו בשני דרכים שהן שלושה. חכמי צרפת והנמשכים אחריהם פירשו לשתי הסוגיות בענין תפילה. אלא שפירשו זו לענין צירוף עשרה וזו אחר שיש עשרה (תוס' ועוד), או שנתנו תנאי סוגיית עירובין בסוגיית פסחים (או"ז בשם עצמו ורמב"ן). חכמי ספרד הראשונים פירשו לסוגיית פסחים בברכת כהנים, וממילא אין כאן סתירה (ר"ח רי"ף ורמב"ם). לדעת כל הראשונים הנזכרים [מלבד רש"י שלא פסק], לענין צירוף עשרה הלכה כסוגיית עירובין. ואין עשרה מצטרפין אלא כשהיו במקום אחד, או כשהיו רובן בחצר גדולה ומיעוטן בחצר קטנה הפתוחה לה.

צירוף חבורות לברכת הזימון

ה. משנת ברכות ז ה. שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד [כלומר בחדר אחד, כרגיל בלשון חכמים⁴], בזמן שמקצתן רואים אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון, אם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן.

ירושלמי. ר' יונה ור' אבא בר זמינה בשם ר' זעירה, לשני בתים נצרכה [כלומר 'בבית אחד' שבמשנתנו היינו בקביעות אחת בחדר אחד, אך יושבים בשני חדרים,⁵ שאם לא כן פשיטא]. אמר ר' יונה,⁶ והן שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן [שקבעו לאכול יחדיו]. אילין דבית נְשִׁיָּה מה את עבד לון, בבית אחד בשני בתים [נראה שבבית הנשיא היו יושבים בטרקלין גדול ובו חבורות חבורות, וכל חבורה אוכלת לעצמה אלא שהנשיא זימנן יחד. לפיכך נסתפקו אם דינם כבית אחד או כבתים נבדלים]. נימר, אם היה דרכן לעבור אילו על אילו מזמנין, ואם לאו אין מזמנין [כלומר אם רגילים לעבור תוך הסעודה מחבורה לחבורה, הרי זה אות שנקבעו כולם יחד]. ר' ברכיה מוקים לאמוריה על תרעה מצעייה [שער אמצעי] דבית מדרשה, והוא מזמן על אילין ועל אילין.

ו. ממאמרי ר' יונה בירושלמי נראה לכאורה שהוא הדין לתפילה. אם נכנסו מתחילה על דעת להתפלל יחד ורואין קצתן את קצתן הריהן מצטרפין, ואפילו בשני חדרים. אלא שבסוגיית עירובין אמרו כי תשעה בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין ואפילו שדעתם להצטרף, ומן הסתם רואין זה לזה. ליישב הדבר יש שני דרכים. דרך אחד, לחלק בין אכילה לתפילה. דרך שני, לומר שהתלמודים חלוקים ולשיטת הבבלי אף בברכת המזון אין מצטרפין בשני בתים. רמב"ן בפסחים הלך בשני הדרכים. בתחילה כתב כי יש להבדיל בין אכילה לתפילה, שבתפילה אין קביעות חבורה. סתם הרב ולא פירש.

פירוש לפירוש. באכילה קביעת החבורה היא לאכילה ולא לברכה. לפיכך שלושה שאכלו חייבין לזמן ואינן רשאין ליחלק (משנה ברכות ז א), שהדבר תלוי בשיתוף האכילה. ועל כן שתי חבורות שזימנו עצמן לאכול יחד מברכים יחד. אבל בתפילה היחיד כשלעצמו אינו חייב להתפלל עם הציבור (שו"ע או"ח צ ט). אלא כשיש קיבוץ עשרה הרי זה ציבור ונתחייבו להתפלל תפילת הציבור [שצורתה אחרת,

³ לדעת תוס', פירש רשב"א עירובין בשם ראב"ד שהשכינה שורה במנין עשרה ולכן יכול להצטרף עמה. אף הוא מדבר בפירוש בשיש עשרה במקום אחד. וכן מוכרח, שהרי כשאין עשרה אין השכינה שורה.

⁴ בשו"ת רשב"א א צו נדחק לפרש 'בית' שבכאן במשמע בירה, בלשוננו מבנה. וזה שלא כפי הרגיל בלשון חכמים וכנרמז מאיותיו. ועיין להלן.

⁵ עיין רמב"ן פסחים פה ב, ובזה תתיישב תמיהתו על האמור להלן 'בבית אחד בשני בתים'.

⁶ כך בכי"ר וקטע גניזה, וברמב"ן שם.

עיין סידור רס"ג בברכת יוצר ועוד]. לפיכך עלינו לדון תפילה אם יש כאן ציבור דהיינו עשרה מקובצים. [והוא הדין לשאר מצוות הציבור שבמשנת מגילה ד ג, כגון ברכת כהנים וקריאת התורה]. להלן חזר בו הרב, וסבר שדין אכילה ותפילה שווה. מכל מקום הלך בדרך השני וכתב שהבבלי חלוק על הירושלמי ולשיטתו בין בתפילה בין בזימון אין צירוף לשני בתים, וכן הלכה. ואינו רשאי לענות אחריהן אמן וכל דבר שבקדושה, אע"פ שנהגו.⁷

ז. בשו"ת רשב"א א צו דן בבימה גבוהה שבתוך בית הכנסת והיא רשות אחרת עם מחיצות, כיצד שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן. וכתב שני טעמים. הראשון, הבימה עומדת לתשמיש בית הכנסת ורגלי בני ביהכ"נ בה. השני, כיון שרואין אלו את אלו מצטרפין וכמו בזימון, וראיה מן הירושלמי הנזכר שבשני חדרים מצטרפין.

טעם שני שכתב הרב נסתר לכאורה מסוגיית עירובין הנזכרת, שאמרו תשעה בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין, אע"פ שבסתם רואין זה את זה ומתכוונים להצטרף, כאמור. על כן נראה שטעם זה בא בצירוף לטעם הראשון שכתב, ואינו עומד לעצמו. וכן כתב בשו"ת משכנות יעקב או"ח עה. ברם ראבי"ה סי' קלד כתב כרשב"א בטעם שני, והעמיד לסוגיית עירובין בשאינם רואים זה את זה, אבל רואים מצטרפין. וכן כתב פרי חדש או"ח נה יג לשיטת רשב"א. הדברים קשים בסוגיית התלמוד, וכבר השיג בשו"ת משכנות יעקב שם.

ח. קצרון של דברים. לשיטת רמב"ן אין צירוף לתפילה בשני חדרים. אם מפני ששונה תפילה מאכילה, אם מפני שהבבלי חלוק על הירושלמי.

לשיטת רשב"א ואור זרוע משם עצמו, יכולים עשרה להצטרף בשני חדרים ובלבד שיראו זה את זה ויהא להם שיתוף דיורין זה עם זה. מה שאינו במרפסות.

לשיטת ראבי"ה ופרי חדש [שהיא קשה כאמור] אם רואין זה את זה יכולים להצטרף לעשרה אף בשני חדרים. ודוק, הצירוף דווקא בזמן שמקצתן רואים אלו את אלו, כלשון משנת ברכות, ומתוך כך מצטרפין. אבל במרפסות של בית בעל קומות, שהעליונים רואים את התחתונים ואין התחתונים רואים את העליונים, אין מצטרפין. ולא עוד אלא שיש בתים בני שמונה ותשע קומות שאף העליונים לא רואים את התחתונים, וודאי אין מצטרפין. כללו של דבר, מקצת בני כל חבורה וחבורה צריכין לראות מקצת בני כל שאר החבורות.

לדברי הכל [מלבד רמב"ן] בזמן שיש עשרה ברשות אחת, אלו שבחוץ יוצאין ידי חובה בתפילתם.

צירוף המציץ בחלון

ט. ארחות חיים הל' תפלה (מובא בב"י או"ח נה).⁸ כתב רבינו האי ז"ל, מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה. (ועיין מחזיק ברכה או"ח נה.)

מלשון הגאון נראה שהנדון כענין עזרת נשים שלנו, שהיא חדר לעצמו בגובה בית הכנסת ויש ביניהם חלון. בזה מצטרף עמהם לעשרה מפני שרגלי בית הכנסת בעזרת הנשים, וכתשעה בגדולה ואחד בקטנה. אבל העומד ברשות נבדלת לגמרי כעין מרפסות שלנו אינו מצטרף עמהם. ועוד. הגאון מדבר בשרוב העשרה בבית והמיעוט נטפל להם. אבל נדון דידן דומה לבית ריק שיש לו עשרה חלונות, ובכל חלון עומד אדם ורואין זה את זה. וודאי אין כאן צירוף ואין כאן ציבור.

י. מכל האמור עולה שאין נכון להצטרף לתפילה וברכת כהנים וקריאת התורה במרפסות, אלא כשיש עשרה במקום אחד. ועד שאנו נחבאים כמעט רגע, יהי רצון שיקויים בנו מקרא שנאמר בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך.

גרשון חנוך ולדנברג

⁷ להלן כתב רמב"ן דרך שלישי ודחאו, ולא הבאתיו.

⁸ ישנו במהד' מכון אור עציון, הלכות תפילה עה, מכ"י. במהדורות הישנות אינו.